

Prūsijos karaliaus laiškas dėl Prūsijos lietuvių švietimo, parašytas 1807 metais Klaipėdoje

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
liucijacit@liti.lt
<https://orcid.org/0000-0002-2412-3764>

ANOTACIJA. Publikacija atskleidžia, kaip Prūsijos karaliaus artimesnis bendravimas su Prūsijos lietuviais paskatino parengti specialųjį potvarkį (1807) dėl valstybės finansinės paramos Prūsijos lietuvių akademiniam lavinimui. Laiškas parašytas Klaipėdoje, kur karališkoji šeima buvo apsistojusi Napoleono armijai užėmus Berlyną, jis adresuotas Prūsijos kancleriui Frydrichui Leopoldui von Šrėteriui. Šioje publikacijoje taip pat pateikiami šaltiniai, liudijantys, kad net XIX a. pab., jau susikūrus Vokiečių reichui, potvarkis buvo vykdomas, tad lietuvių germanizacija Prūsijos Lietuvoje iki XX a. dar nebuvo visuotinė. Šį laišką su vertimu į lietuvių kalbą skelbiame pirmą kartą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Frydricho Vilhelmo III potvarkis; Napoleono karai; Klaipėda; Prūsijos lietuvių švietimas; germanizacija.

Neseniai surastas Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III laiškas, parašytas Klaipėdoje 1807 m. kovo 22 d. valstybės kancleriui Frydrichui Leopoldui fon Šrėteriui (Friedrich Leopold von Schroetter), kuriame kalbama apie būtinumą plėsti Prūsijos lietuvių jaunimo akademinio lavinimo galimybes. Laiškas iš rankraščio pirmą kartą publikuotas mokslo žurnale *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft* (*Lietuvių literatūros draugijos pranešimai*). Šis žurnalas yra pirmasis tęstinis lituanistikos mokslo darbų leidinys, ėjęs 1880–1912 vokiečių kalba, jį spausdino Otas fon Mauderodė (Otto von Mauderode) Tilžėje. Žurnalą rengė Lietuvių literatūros draugija¹ (*Litauische literarische*

¹ Apie draugiją ir jos darbus žr. Domas Kaunas, „Lietuvių literatūros draugija: likimas ir paskutinis narių sąrašas“, in: *Knygos kultūra ir kūrėjas: istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*,

Gesellschaft), pirmasis mokslinis lituanistikos tyrimų centras, įkurtas Tilžėje 1879 metais. Vienas draugijos steigėjų buvo žinomas vokiečių kalbininkas ir archeologas Adalbertas Bezenbergeris. Draugijos tikslas – tirti lietuvių istoriją, kalbą, tautosaką, raštiją ir literatūrą, saugoti ir propaguoti mokslo ir kultūros paminklus. Žurnalo apimtis siekdavo iki 600 puslapių. Jame bendradarbiavo žinomi Didžiosios ir Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjai, mokslininkai bei rašytojai: Jonas Basanavičius, Vilius Gaigalaitis, Aleksandras Teodoras Kuršaitis, Jonas Šliūpas, Eduardas Volteris ir kt.

Žurnalo 1894 m. numeryje Tilžės kunigas Otas Julius Šteinas (Otto Julius Stein)² paskelbė archyvinių dokumentų iš karo su Napoleonu rinkinį *Atsiminimai iš Prūsijos Lietuvai nelaimingų metų, remiantis bažnyčių archyvais* (*Erinnerungen aus Litauen in Preußens Unglückszeit auf Grund kirchenkundlichen Mitteilungen von Pfarrer Stein in Tilsit*)³. Reikšmingesnius dokumentus autorius išsamiai atpasakojo arba citavo, o karaliaus laišką, kaip pats sakosi, išspausdino pažodžiui. Iki šiol šis laiškas didesniajam skaitytojų ratui nebuvo žinomas, o manuskriptas iki šiol nerastas.

Laiške karalius liepė valstybės kancleriui pranešti visoms Lietuvos provincijos bažnytinėms inspekcijoms, kad atrinktų po keletą gabių lietuvių berniukų ir skirtų specialias mokyklines, o vėliau akademinės „lietuviškas“ stipendijas, kad jie galėtų baigę mokslus tarnauti valdininkais ir teismo tarnautojais lietuviškose parapijose. Atkreiptinas dėmesys į keletą momentų. Finansinė parama lietuvių studijoms buvo vienu iš karaliaus prioritetų sunkiu valstybei ekonominiu laikotarpiu, kai Prūsija turėjo išlaikyti priešą armiją, sostinė buvo okupuota, o karo baigtis nežinoma. Be to, karalius ir toliau asmeniškai domėjosi šiuo reikalu – liepė nuolat informuoti, kaip vykdomas jo įsakymas.

Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009; Vacys Milius, *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė–XX a. pirmoji pusė)*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993; Silva Pocyte, „Die Litauische literarische Gesellschaft – die Festhalterin des Erbes einer „sterbenden Nation“ 1879–1923“, in: *Latvijas vēstures institūta žurnāls*, 2016, Nr. 1 (98).

² Otas Julius Šteinas (Otto Julius Stein, 1850–1930) buvo Tilžės lietuvių kunigas ir mokyklų inspektorius (1891–1924). Kartu su Endrikiu Endrulaičiu išvertė 2 dalių apeigyną *Agenda evangeliškajai bažnyčiai* (1897), didaktinių skaitinių knygų, vokiečių misionierių pasakojimų apie misijas svetimuose kraštuose. Iš vokiečių kalbos išvertė knygą *Alyvų lapai iš žemės amžino pakajaus* (1926).

³ [Otto Julius] Stein, „Erinnerungen aus Litauen in Preußens Unglückszeit auf Grund kirchenkundlichen Mitteilungen von Pfarrer Stein in Tilsit“, in: *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft*, 1894, t. 4, sąs. 19, p. 17–36.

Reikšmingas ir monarcho paliepinimas rūpintis, kad studijuodami jaunuoliai neatitrūktų nuo savo lietuviškų šaknų.

Kaip rodo kiti Šteino publikacijoje skelbiami dokumentai, šis karaliaus potvarkis buvo stropiai vykdomas, tad galima pagrįstai manyti, kad jau tą pačią 1807 m. rudenį tam tikras skaičius lietuvių vaikų buvo nusiųsti į mokyklas. Mokyklose mokslas trukdavo ketverius metus, tad universiteto slenkstį pirmieji absolventai galėjo peržengti apie 1811 metus. Būtent tada į Rėzos seminarą užsirašė būrelis gerai kalbą mokančių jaunuolių. Vėliau lietuvių studentų akademijoje daugėjo.

Karaliaus potvarkis leidžia paaiškinti, kaip Martynui Liudvikui Rėzai, 1810 m. paskirtam Lietuvių kalbos seminaro dėstančiuoju vadovu, pavyko suburti iš atokių provincijų atvykusių ir puikiai lietuvių kalbą mokančių būsimųjų kunigų, mokytojų ir valstybės tarnautojų grupes. Aukštą tą metų studijų lygį seminare rodo išlikusios Rėzos metinės ataskaitos universiteto kuratorijai. Seminaristai pajėgė lietuvių kalbos gramatikos mokyti iš tuomet modernaus Kristijono Gotlybo Milkaus gramatikos vadovėlio (1800) ir skaitė išprususiam skaitytojui skirtą skaitinių vadovėlį *Kūdikų prietelius* (1795), kurį iš vokiškos Friedricho Eberhardo von Rochowo knygos *Kinderfreund* išvertė tas pats Milkus. Rėzos seminarą lankydavo po 12–18 studentų iš visų Albertinos fakultetų. Seminare jie ne tik įgijo taisyklingos kalbos įgūdžių. Profesorius Rėza, pats būdamas aktyvus lietuvių propaguotojas, ugdė jaunimo tautinę savimonę ir savigarbą. Tad galima teigti, kad prie Lietuvių kalbos seminaro atgimimo ir lietuvių stiprinimo Prūsijos Lietuvoje prisidėjo pats karalius, liepęs remti jaunimo švietimą.

Kodėl karalius šį raštą parašė Klaipėdoje ir kokios buvo jo parašymo aplinkybės? Prūsija į karą su Prancūzija įsitraukė 1805 m., o 1807-aisiais prancūzų armija įžengė į Berlyną ir tais pačiais metais užėmė Karaliaučių. Napoleono kariuomenei okupavus didžiąją Prūsijos dalį, Klaipėda buvo vienintelis laisvas miestas Prūsijos pakraštyje, į kurį 1807 m. sausio mėn. karališkoji šeima su dvariškiais per Kuršių neriją pasitraukė iš ankstesnės laikinos priebėgos – Karaliaučiaus. Čia karalius ir toliau vykdė valstybės priedermes, rengė įsakymus, rašė raštus valstybės institucijoms, o Klaipėda daugiau kaip metus buvo neoficialia Prūsijos karalystės sostine.

Kas paskatino Prūsijos monarchą susirūpinti lietuvių švietimu? Artimiau pabendravęs su lietuviais, jis pajuto šiai tautai pagarbą. Domėdamasis

gyventojų problemomis, karalius pastebėjo, kaip dažnai lietuviai skundžiasi vietinės valdžios sprendimais, ir suprato, kad nepasitikėjimo neliktų, jei valdininkai mokėtų lietuvių kalbą, o dar geriau – patys būtų lietuvių kilmės.

Jau Klaipėdoje karališkąją šeimą apgaubė pavaldinių meilė, bet ypač didelę pagarbą ir atsidavimą ji pajuto keletą savaičių gyvendami lietuviškoje provincijoje, Piktupėnų (*Piktupönen*) bažnytkaimyje⁴, esančiame apie 10 kilometrų nuo Tilžės. Kol Tilžėje vyko Napoleono Bonaparto ir caro Aleksandro I taikos derybos (1807 m. birželio 25 – liepos 7 d.), karališkoji šeima įsikūrė Piktupėnų klebonijoje ir našlių namuose, o palyda – mokykloje. Aukštiems svečiams patarnavo ir jais rūpinosi vietinis inteligentas, Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, lietuvių klebonas Kristupas Danielius Hasenšteinas⁵. Kaimiečiai mylėjo savo karalienę Luizę ir jos vaikus (tarp jų buvo būsimasis Prūsijos karalius ir būsimoji Rusijos carienė), atnešdavo šviežių maisto produktų, prie durų padėdavo jos mėgstamų rugiagėlių. Šalia klebonijos augo dvikamienė liepa, prie kurios dažnai stovėdavo susimąščiusi karalienė, vėliau ji pavadinta *Luizės liepa*. Manoma, kad princai ir princesės, žaisdami su vietiniais vaikais, buvo pramokę lietuviškai⁶. Į Hasenšteino kleboniją ateidavo su savo rūpesčiais piktupėniškiai. Laiškas parašytas per kronprinco 10 metų gimtadienį, kuris tais metais buvo švenčiamas Klaipėdoje, liūdnomis karo aplinkybėmis. Kronprincas Frydrichas vėliau ne kartą lankėsi Lietuvos provincijoje ir nepamiršo lietuvių, tapęs Prūsijos karaliumi Frydrichu IV⁷.

Gavęs karaliaus laišką, kancleris fon Šrėteris po dviejų dienų (kovo 24 d.) išsiuntinėjo visoms Prūsijos Lietuvos bažnytinėms inspekcijoms vienodo turinio raštą. Išliko raštas, siųstas Tilžės superintendentui Juliuui Friedrichui Rosenbaumui, kuriame liepiama:

⁴ Lietuvos ir Rusijos sienai po karo pasislinkus į Rusijos pusę, Piktupėnai „atsidūrė“ Lietuvoje (dabar Tauragės apskritis, Pagėgių savivaldybė).

⁵ Hasenšteinas yra pirmosios lietuvių kalba parašytos pasaulietinės istorijos (1814) ir kitų lietuviškų tekstų autorius. Plačiau apie jį žr. Liucija Citavičiūtė, „*Landšturmo giesmė*. Lietuviškoji Napoleono karų poezija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2021, kn. 52, p. 213–242.

⁶ Bronius Kviklys, *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, Vilnius: Mintis, 1968, t. 4, p. 714.

⁷ Profesorius Rėza asmeniškai bendravo su kronprincu. Būtent šis paragino Rėzą išleisti antrąjį eilėraščių rinkinio *Prutena* tomelį (1825) ir tapo šios knygelės dedikatu. Deja, Rėza nespėjo pasinaudoti naujojo karaliaus palankumu lietuvių tautai: princas karūną paveldėjo 1840 m. birželio 7 d., o Rėza mirė 1840 m. rugpjūčio 30-ąją. Frydrichas Vilhelmas IV mirė 1861 m. dėl sunkios ligos, sukeltos skaudžių karo patirčių vaikystėje.

apie maloningą ir naudingą Jo Didenybės ketinimą pranešti visoms Lietuvos provincijos bažnytinėms inspekcijoms. Tačiau reikia įspėti lietuvius, kad labiau pasitikėtų savo vyresnybe ir nesiskųstų dėl jos potvarkių, kol jų gerai neapsvarstys pasitelkę išmanančius asmenis. Gyventojai privalo pasitarti su teismo atstovais, justicijos komisarais ir pamokslininkais, kurie surašys skundus ir pateiks juos reikalingai institucijai, nes netikri konsultantai, neturėdami deramų žinių, gali suklaidinti, o kartais šie pasišauna padėti tik norėdami pasipelnyti ir kursto visuomenę prieš valdžią.⁸

Toliau kancleris perdavė karaliaus įsakymą:

surasti savo inspekcijoje 2–3 tinkamiausius 6–8 metų amžiaus berniukus, norinčius mokytis, paprašyti jų tėvų leidimo ir kuo greičiau pateikti kandidatūras Lietuvių karo ir domenų rūmams, kad patikrintų tų berniukų gabumus mokslams.⁹

Superintendentas Rosenbaumas savo ruožtu išsiuntinėjo raštą jo jurisdikcijoje esantiems klebonams, pridėjęs abu potvarkius, karaliaus ir kanclerio, ir nurodė, kad juos paskelbtų iš sakyklų. Savo rašte pridėjo ir keletą pastebėjimų. Jis palankiai apibūdino lietuvių tautą, kurią turėjo progos gerai pažinti. Rosenbaumas rašo:

Jeigu ši tautelė galėtų gyventi atskiroje kolonijoje, nesimaišydama [su kitomis tautomis], tai neatsirastų kasdien tokių nemalonių pavyzdžių, o lietuviai dar labiau puoselėtų įgimtą dorybingumą ir būtų dar ištikimesni [vyresnybei], negu yra dabar. Lietuviai vis dar patiklūs sutvėrimai, atviri gėriui, ir jų širdys gali būti suminkštintos greičiau negu kokiš nors kitos tautos, protingai su jais bendraujant, mokant Dievo žodžio jų kalba su jiems įprastais pasakymais. Todėl labai džiaugiuosi, kad Jo Karališkoji Didenybė Pats įžvelgė šios tautos būdą, ir nors aš dabar jau nebendrauju su tais žmonėmis tiesiogiai, kadaise per 25 metus turėjau progos gerai permąstyti jų galvosena, todėl juo labiau džiaugiuosi, kad ši tauta, dažnai vaizduojama iš blogosios pusės ir žeminama, kurią aš net aukštesnės valdžios akivaizdoje drįsdavau užtarti iš vienos pusės atskleisdamas jų būdą, o iš kitos – drąsiai parodydamas priežastis, dėl kurių jų širdys kietėja ir papročiai nyksta, dabar yra taip pagerbta.¹⁰

⁸ „Erinnerungen aus Litauen in Preußens Unglückszeit...“, p. 34–35.

⁹ *Ibid.*, p. 35.

¹⁰ *Ibid.*, p. 35–36.

Tilžės kunigo Šteino surinkti bažnyčių archyvų dokumentai, kuriais čia remiamės, paskelbti 1894-aisiais. Jo publikacijos pabaigoje pridėta pastaba apie vis dar egzistuojančias lietuviams skirtas stipendijas:

Lietuviškas stipendijas dar gauna 12 grynai lietuvių kilmės Tilžės karališkosios gimnazijos moksleivių ir 6 Karaliaučiaus universiteto studentai, kiekvienas mokiny po 100, o kiekvienas studentas po 200 talerių.¹¹

Toks paliudijimas skatina klausti: kada iš tiesų buvo germanizuoti lietuviai? Germanizacija Rytų Prūsijoje sustiprėjo 1871 m., susikūrus vieningai vokiečių valstybei – Vokiečių reichui. Iš pradžių svarbiausias veiksnys buvo ekonominis, ir asimiliacija imperijos pakraščiuose vyko natūraliai. Apie 1873 m. kancleris Otto von Bismarckas pradėjo diegti naują tautinę politiką su šūkiu: *viena valstybė, viena tauta, viena kalba*. Buvo kuriama vokiška švietimo sistema, laikantis požiūrio, kad vietinių mažumų – lietuvių, lenkų, mozūrų – lavinimas Prūsijoje įmanomas tik per *aukštesnę* vokišką kultūrą. Tačiau, gyventojams protestuojant, 1873 m. Rytų Prūsijos oberprezidentas leido tautinių mažumų kalbomis mokyti vaikus tikybos pradžios mokyklų žemesnėse klasėse. Greičiausiai Tilžės mokyklos atvejis kurį laiką liko išimtis, nes, kaip nurodo Albertas Juška, lietuvių kalba visiškai išstumta iš mokyklų jau 1883 metais¹². Viešojo gyvenimo srityse įvesta viena valstybinė kalba – vokiečių. Lietuvių kalba vartota tik buityje ir bažnyčiose.

APIBENDRINIMAS

Arčiau pažinęs lietuvių tautą, karalius pasirūpino jos švietimu ir skyrė tam lėšų iš valstybės išdo, nors Prūsijos ekonomika buvo smukusi dėl alinančio karo. Šis potvarkis atgaivino pirmojo Prūsijos kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio XVI a. pradėtą tradiciją kasmet siųsti į Karaliaučiaus universitetą po septynis berniukus iš lietuvių šeimų ir skirti jiems stipendiją bei

¹¹ *Ibid.*, p. 36.

¹² Plačiau žr. Albertas Juška, *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003, p. 226–259.

bendrabetį su maitinimu. Karaliaus Frydricho laiškas parašytas 1807 m., toli iki germanizacijos pradžios, tačiau publikacijos autorius dar 1894 m. liudijo nenutrūkusį karaliaus Frydricho Vilhelmo III įsakymo vykdymą – lietuvių stipendiatų rengimą mokyklose ir universitete. Tačiau nors iki XIX a. pab., tikėtina, dar egzistavo „lietuviškos“ stipendijos, neabejotinai buvo ignoruojama ta potvarkio dalis, kurioje karalius liepia rūpintis, kad mokydami lietuviai jaunuoliai nenutoltų nuo savo kalbos ir papročių. Ilgainiui neliko ir „lietuviškų“ paskyrimų į valstybės tarnautojų vietas.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Citavičiūtė Liucija, „*Landšturmo giesmė*. Lietuviškoji Napoleono karų poezija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2021, kn. 52, p. 213–242.
- Juška Albertas, *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003, p. 226–259.
- Kaunas Domas, „Lietuvių literatūros draugija: likimas ir paskutinis narių sąrašas“, in: *Knygos kultūra ir kūrėjas: istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- Kviklys Bronius, *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, Vilnius: Mintis, 1968, t. 4, p. 714.
- Milius Vacys, *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė–XX a. pirmoji pusė)*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- Pocytė Silva, „Die Litauische literarische Gesellschaft – die Festhalterin des Erbes einer „sterbenden Nation“ 1879–1923“, in: *Latvijas vēstures institūta žurnāls*, 2016, Nr. 1 (98).
- [Otto Julius] Stein, „Erinnerungen aus Litauen in Preußens Unglückszeit auf Grund kirchenurkundlichen Mitteilungen von Pfarrer Stein in Tilsit“, in: *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft*, 1894, t. 4, sąs. 19, p. 17–36.

Mano mielas kancleri, barone von Schroetteri!

Šiuo metu ilgesnį laiką gyvendamas Lietuvos provincijoje pasirūpinau geriau pažinti čia gimusių tikrų lietuvių būdą. Kaip su didžiuliu džiaugsmu įsitikinau, jie yra vaikiškai naivūs, geraširdžiai ir religingi, be to, sugebantys siekti aukštesnio išsilavinimo. Aš patyriau ne vieną jaudinantį jų nuoširdžios meilės ir ištikimybės savo karaliui ir karaliaus dvarui įrodymą. Visos aplinkybės rodo, kad jie savo giliu patriotizmu nenusileidžia mano ištikimiausių provincijų valdiniam. Tačiau greta visų šitų gerų ir pagirtinų savybių aiškiai matyti jų nepasitikėjimas savo vyresnybe, todėl kyla dažnai nepagrįstų skundų, kuriuos kaskart girdžiu lankydamasis šioje provincijoje. Taip atsitinka dėl to, kad valstybės ir teisės institucijose, kurios prižiūri visas gyvenimo sritis ir veikia čia, kaip ir visose kitose provincijose, aukščiausi postai yra skiriami vokiečiams, kurie, net jei šiek tiek pramoksta lietuvių kalbos iš žemesniojo rango valdininkų, vis tiek nėra tikri lietuviai, todėl vietiniai laiko juos svetimais ir, gilios senovės liūdno patirties pamokyti¹³, turi jais nepasitikėti. Priežastis, kodėl aukštesnėse valdžios pozicijose nėra lietuvių, yra ne valstybės sąranga, juk valstybė nepaiso kilmės ir luomų ir skiria į visus postus tinkamiausius ir gambiausius asmenis. Problema ta, kad tautinius ypatumus yra išsaugoję tik žemesniojo luomo gyventojai, valstiečiai ir žemdirbiai, todėl tikriems lietuviams trūksta galimybių ir paskatinimo siekti valstybinės tarnybos. Kad galėtume jiems suteikti tokias galimybes ir tokiai puikiai tautai įkvėpti pasitikėjimo savo vyresnybe, pagaliau, parodyti šiai tautai, kaip vertinu ją už jos gerąsias savybes ir taip padaryti ją laimingą, nusprendžiau: šešis lietuvių kilmės berniukus iš lietuvių valstiečių šeimų valstybės lėšomis išmokslinti ir išlavinti mokyklose ir universitetuose, išauklėti ir išmokyti visų teisės ir kriminalistikos tarnyboms reikalingų mokslų ir taip parengti juos tarnauti provincijos kolegijų referentais, o po to, atsižvelgiant į jų pasirengimo lygį ir elgesį, teikti pirmenybę skiriant į provincijos valstybinę tarnybą. Kad šis sprendimas būtų įvykdytas, įsakau jums liepti visų provincijos bažnyčių superintendentams atrinkti iš visų Lietuvos provincijos bažnytinių inspekcijų šešis gambiausius berniukus

¹³ Kalbėdamas apie „gilios senovės liūdno patirtį“ karalius, matyt, užsimena apie Vokiečių ordino įvykdytą prūsų žemių užkariavimą. Tolesnė frazė *auf ihrer Hut sein* yra liaudiškas vokiškas posakis, atitinkantis lietuvišką „atsargiai žiūrėti“, čia verčiamas *nepasitikėti*.

iš padorių ir labiau apsišvietusių šeimų, nusiųsti juo į siekiamam tikslui tinkamiausią mokyklą, skirti išsimokslinimui reikalingą pinigų sumą, taip pat griežtai įpareigoti konsistoriją stebėti, kaip vykdomas šis planas, ir kasmet pateikti man pranešimą apie rezultatus. Tačiau turi būti ypač atsižvelgiama į tai, kad tie berniukai nenutoltų nuo [lietuvių] kalbos ir papročių. Taip pat jūs privalote liepti visose lietuvių bažnyčiose iš sakyklos paskelbti šį mano įsakymą, kad mano gerieji ištikimieji lietuviai sužinotų, kad aš į jų meilę ir atsidavimą atsiliepiu iš visos širdies.

Klaipėda, 1807 m. kovo 22 d.

Frydrichas Vilhelmas

Kancleriui baronui von Schroetteriui

Iš vokiečių kalbos vertė

Liucija Citavičiūtė

KARALIAUS FRYDRICHO VILHELMO III LAIŠKO PERRAŠAS

Mein lieber Kanzler von Schroetter !

Bei Meinem längeren jetzigen Aufenthalt in der Provinz Litauen ist Mein Augenmerk auch darauf gerichtet gewesen, den Nationalcharakter der eingeborenen eigentlichen Litauer näher kennen zu lernen. Sie sind, wie Ich Mich zu Meiner herzlichen Freude überzeugt habe, kindlich einfache, gutmütige und religiöse Menschen, dabei auch jeder höheren Ausbildung fähig. Ich habe einzelne rührende Beweise von ihrer herzlichen Liebe und Treue gegen ihren König und das Königliche Haus erhalten, und alle Umstände zeigen, daß sie an wahren Patriotismus mit den Unterthanen Meiner treuesten Provinzen wetteifern. Mit allen diesen guten und rühmlichen Eigenschaften verbinden sie aber ein unverkennbares Mißtrauen gegen ihre Obrigkeiten, welches die häufigsten und größtenteils ungegründeten Beschwerden erzeugt, womit Ich bei Meiner jedesmaligen Anwesenheit in der Provinz belästiget worden bin. Dieses Mißtrauen kann bei der strengen Aufsicht auf alle Zweige der Staats- und Justitz-Verwaltung, die hier wie in allen anderen Privinzen geführt wird, nur darinnen sich gründen, daß alle obrigkeitlichen Stellen von Deutschen verwaltet werden, die, wenn sie auch hin und wieder bei den Unterbehörden

die litauische Sprache erlernen, immer doch nicht national sind und daher von den eingebohrten Litauern als Fremde angesehen werden, gegen die sie, nach traurigen in der Vorzeit gemachten Erfahrungen, auf ihrer Hut sein müssen. Daß aber die obrigkeitlichen Stellen nicht mit Litauern besetzt werden, liegt nicht an der Staatseinrichtung, welche ohne Unterschied der Abkunft und des Standes die rechtlichsten und fähigsten zu allen Ämtern beruft, sondern hat nur darin seinen Grund, daß die Nationaleigentümlichkeit sich nur unter den Bauern und Ackerbürgern in wenigen Landständen erhalten hat, und es also den Nationallitauern an Gelegenheit und Veranlassung fehlt, sich zu den Staatsämtern geschickt zu machen. Um ihnen diese zu geben und einer so gutartigen Nation zu beweisen, wie wert sie Mir um ihrer guten Eigenschaften willen sei, ihr wahres Beste zu befördern, habe ich beschlossen, sechs Knaben von eingeborenen litauischen Landleuten auf öffentliche Kosten auf Schulen und Universitäten unterhalten, erziehen und in allen zum praktischen Dienst ausbilden und hiernächst nach Maßgabe ihrer Führung uns Ausbildung vorzugsweise zum Dienst des Staates in der Provinz anstellen zu lassen. Zu Ausführung dieses Beschlusses befehle Ich Euch, durch Superintendenten der Provinz aus allen Kirchen- Inspektionen derselben überhaupt sechs der fähigsten Knaben von unverdorbenem, bildungsfähigem Alter auswählen zu lassen, die beste Schulanstalt den Zwecken gemäß auzumitteln, die dazu erforderliche Geldsumme anzuzeigen, die besondere Aufsicht über die Ausführung dieses Planes dem Consistorio ganz besonders zur Pflicht zu machen und durch dasselbe Mir alljährlich von dem Erfolg Bericht abstaten zu lassen. Es muß aber dabei hauptsächlich mit darauf gesehen werden, daß den Knaben die Sprache, Sitten und Gebräuche der Nation nicht fremd werden. Übrigens habt Ihr diesen Meinen Befehl in allen litauischen Kirchen von den Kanzeln vorlesen zu lassen, damit Meine guten, treuen Litauer erfahren, daß Ich ihre Liebe und Anhänglichkeit von ganzem Herzen erwidere.

Friedrich Wilhelm
Memel den 22. März 1807.

An den Kanzler Freihern von Schroetter.

Haltung als Staatsbürger gedacht hat. Es war gerade am 22. März 1807, dem Geburtstage seines großen Sohnes, unseres unbergeßlichen, nun in Gott ruhenden Heldenkaisers Wilhelm, dem Geburtstage, den er, 10 Jahre alt geworden, unter so traurigen Umständen an der äußersten Ostgrenze der Monarchie, in Memel, feiern mußte, als Seine Majestät von Memel aus folgendes Schreiben an seinen Kanzler Freiherrn von Schroetter in Memel richtete:

„Mein lieber Kanzler Freiherr von Schroetter!

Bei Meinem längeren jetzigen Aufenthalte in der Provinz Litauen ist Mein Augenmerk auch darauf gerichtet gewesen, den Nationalcharakter der eingeborenen eigentlichen Litauer näher kennen zu lernen. Sie sind, wie Ich Mich zu Meiner herzlichen Freude überzeugt habe, kindlich einfache, gutmütige und religiöse Menschen, dabei auch jeder höheren Ausbildung fähig. Ich habe einzelne rührende Beweise von ihrer herzlichen Liebe und Treue gegen ihren König und das königliche Haus erhalten, und alle Umstände zeigen, daß sie an wahren Patriotismus mit den Unterthanen Meiner treuesten Provinzen wetteifern. Mit allen diesen guten und rühmlichen Eigenschaften verbinden sie aber ein unverkennbares Mißtrauen gegen ihre Obrigkeiten, welches die häufigen und größtenteils ungegründeten Beschwerden erzeugt, womit Ich bei Meiner jedesmaligen Anwesenheit in der Provinz belästigt worden bin. Dieses Mißtrauen kann bei der strengen Aufsicht auf alle Zweige der Staats- und Justizverwaltung, die hier wie in allen anderen Provinzen geführt wird, nur darinnen sich gründen, daß alle obrigkeitlichen Stellen von Deutschen verwaltet werden, die, wenn sie auch hin und wieder bei den Unterbehörden die litauische Sprache erlernen, immer doch nicht national sind und daher von den eingeborenen Litauern als Fremde angesehen werden, gegen die sie, nach traurigen in der Vorzeit gemachten Erfahrungen, auf ihrer Hut sein müssen. Daß aber die obrigkeitlichen Stellen nicht mit Litauern besetzt werden, liegt nicht an der Staatseinrichtung, welche ohne Unterschied der Abkunft und des Standes die rechtlichsten und fähigsten zu allen Ämtern beruft, sondern hat nur darin seinen Grund, daß die Nationaleigentümlichkeit sich nur unter den Bauern und Ackerbürgern in wenigen Landständen erhalten

hat, und es also den Nationallitauern an Gelegenheit und Veranlassung fehlt, sich zu den Staatsämtern geschickt zu machen. Um ihnen diese zu geben und einer so gutartigen Nation auch Vertrauen zu ihren Obrigkeiten einzulößen, endlich aber auch um dieser Nation zu beweisen, wie wert sie Mir um ihrer guten Eigenschaften willen sei, ihr wahres Beste zu befördern, habe Ich beschlossen, sechs Knaben von eingeborenen litauischen Landleuten auf öffentliche Kosten auf Schulen und Universtitäten unterhalten, erziehen und in allen zum Justiz- und Kriminaldienst erforderlichen Wissenschaften unterrichten, dann als Referendarien bei den Landeskollegien der Provinz zum praktischen Dienst ausbilden und hiernächst nach Maßgabe ihrer Führung und Ausbildung vorzugsweise zum Dienst des Staates in der Provinz anstellen zu lassen. Zu Ausführung dieses Beschlusses befehle Ich Euch, durch die Superintendenten der Provinz aus allen Kirchen-Inspektionen derselben überhaupt sechs der fähigsten Knaben von unverdorbenem, bildungsfähigem Alter auszuwählen zu lassen, die beste Schulanstalt den Zwecken gemäß auszumitteln, die dazu erforderliche Geldsumme anzuzeigen, die besondere Aufsicht über die Ausführung dieses Planes dem Consistorio ganz besonders zur Pflicht zu machen und durch dasselbe Mir alljährlich von dem Erfolg Bericht abstaten zu lassen. Es muß aber dabei hauptsächlich mit darauf gesehen werden, daß den Knaben die Sprache, Sitten und Gebräuche der Nation nicht fremde werden. Übrigens habt Ihr diesen Meinen Befehl in allen litauischen Kirchen von den Kanzeln vorlesen zu lassen, damit Meine guten, treuen Litauer erfahren, daß Ich ihre Liebe und Anhänglichkeit von ganzem Herzen erwidere.

Memel den 22. März 1807. Friedrich Wilhelm."

An

Den Kanzler Freihern von Schroetter.

In dem dieser Allerhöchsten Kabinettsverfügung beigegebenen Ans schreiben des Kanzlers von Schroetter an den Superintendenten Rosenbaum zu Tilse, datiert vom 24. März 1807 aus Memel, macht der Kanzler noch darauf aufmerksam: es solle bei der angeordneten Publi-

Letter of the King of Prussia Concerning the Education of Lithuanians in Prussia Written in 1807 in Klaipėda

Summary

The article shows how communication of King Frederick William III of Prussia with Prussian Lithuanians led to the drafting of a special decree (1807) on the state's financial support for studies of Prussian Lithuanians. Written in Klaipėda, where the royal family was staying after Napoleon's army had captured Berlin, the letter is addressed to Friedrich Leopold von Schröter, the chancellor of Prussia. This publication also presents sources that demonstrating that even at the end of the nineteenth century, when the German Reich had already been established, the decree was enforced, which implies that the Germanisation of Lithuanians in Lithuania Minor was not yet universal by the twentieth century. This is the first publication of the letter and its translation into Lithuanian.

A German copy of the letter was published in the scientific journal *Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft*, which was the first continuous publication on Lithuanian studies in German published in Tilžė between 1880 and 1912. The journal was produced by the Lithuanian Literary Society (Ger. *Litauische literarische Gesellschaft*), the first scientific centre for Lithuanian studies founded in Tilžė in 1879. The aim of the society was to study the history of Lithuania, the Lithuanian language, folklore, literature, and texts and to preserve and promote scientific and cultural monuments. Famous public figures, scientists, and writers of Lithuania Major and Lithuania Minor, such as Jonas Basanavičius, Vilius Gaigalaitis, Aleksandras Teodoras Kuršaitis, Jonas Šliūpas, Eduardas Volteris, and others collaborated with it.

In the issue of 1894, Otto Julius Stein, a priest from Tilžė, published the collection of archival documents from the Napoleonic War *Erinnerungen aus Litauen in Preußens Unglückszeit auf Grund kirchenurkundlichen Mitteilungen von Pfarrer Stein in Tilsit*. The author gave exhaustive accounts or citations of the most significant documents, while the king's letter was reproduced verbatim. The manuscript of this letter has not been found yet.

KEYWORDS: Decree of Friedrich Wilhelm III; Napoleonic wars; Piktupėnai; education of Prussian Lithuanians; Germanisation.

Gauta 2022 02 23

Priimta 2022 04 28